

УДК 398 (477.82) + 392(477.82)
DOI <https://doi.org/10.15407/nz2019.05.1123>

КУЛЬТУРА ТА ПОБУТ НАСЕЛЕННЯ ШАЦЬКОГО ПРИОЗЕР'Я В НАРОДНІЙ ТОПОНІМІЧНІЙ ПРОЗИ

Наталія ШКЛЯЄВА

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1324-8841>

кандидат філологічних наук, доцент,
Луцький національний технічний університет,
кафедра української та іноземної лінгвістики,
вул. ~ Львівська, 75, 43000, Луцьк, Україна
e-mail: metrolog97@gmail.com

Аналізуються жанрові особливості народної топонімічної прози Шацького приозер'я. *Актуальність теми* полягає у тому, що ця ділянка фольклору належить до найвразливіших сфер, оскільки становить одне з найдинамічніших явищ народної творчості.

Постановка проблеми. Народна топонімічна проза постає як умовна назва, що охоплює великий і різноманітний за тематичним наповненням фольклорний тематично-жанровий масив, який стосується сфери народних знань, уявлень та вірувань і функціонує у формі переказів, легенд та номінативних повідомлень, основне призначення яких — пояснити географічну назву.

Мета статті — дослідження багатофункціональності топонімічної прози у поєднаності сюжетів, мотивів та тематик з історико-етнографічними та географічно-біологічними даними, аналіз топонімічної прози Шацького приозер'я на мезо- і мікротопонімічному рівні. Для ефективності у досягненні результату застосовується історико-порівняльний, історико-географічний, статистичний методи дослідження. *Об'єктом вивчення* є топонімічні перекази та легенди з топонімічними мотивами Шацького приозер'я. *Результати дослідження:* уточнено розмежування жанрових різновидів топонімічної прози; простежено взаємозв'язки народної та наукової інформації, досліджено, які конкретні історичні, соціальні, географічні чинники вплинули на творення топонімічної прози різної тематики; простежено за специфікою зосередження тих чи інших базових мотивів у різних районах Шацького приозер'я. Хронологічні межі дослідження — від прадавніх часів і до початку ХХ століття.

Ключові слова: Шацьке приозер'я, народні промисли, мотив, легенди, перекази, жанровий масив, географічна назва, топонім, топонімічна проза, номінативне повідомлення.

Natalia SHKLYAYEVA

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1324-8841>

Candidate of Philology, Associate Professor
Department of Ukrainian and Foreign Linguistics
Lutsk National Technical University
75, Lvivska str., 43000, Lutsk, Ukraine
e-mail: metrolog97@gmail.com

THE CULTURE AND TRADITIONS OF RESIDENTS OF LAKES OF SHATSK IN FOLK TOPONIMIC PROSE

The article talk about toponymic prose as most numerous and the section of Ukrainian folk creation that is least studied. This area of folk-lore belongs to the most impressionable spheres, as makes one of the most dynamic phenomenon of folk creation. *Actuality* of the article is devoted to history and problems of research of folk toponymic prose of lakes of Shatsk.

Problem Statement. The article talk about the genre features of folk toponymic prose of lakes of Shatsk. Folk toponymic prose appears as the name, which engulfs large and various after the thematic filling folk-lore thematically genre array, which touches the sphere of folk knowledges, presentations and beliefs and functions in the form of translations, legends the basic setting of which to explain place-name, is conditional.

Purpose. The study of multifunctionality of toponymic prose in a combination of plots, motifs and themes from historical ethnographic and geographic-biological data, analysis of the toponymic prose of Shatsk suspicion on the mesotoponymic and microtoponymic level.

Methods. For effect in achieving the result you must apply historical, comparative, historical-geographical, statistical methods.

The object of the study is toponymic retellings and legends with the toponymic motives of the Shatsk lake.

Results. The distinction between genre varieties of toponymic prose is specified; trace the interrelations of folk and scientific information, investigate what specific historical, social, geographical factors influenced the creation of toponymic prose of various subjects; It is traced according to the specifics of concentration of certain basic motivations in different regions of Shatsk.

Lakes of Shatsk antroponymic system has close connection with social phenomenon. It includes not only people names, family names and nick-names, but also age, time and social characteristics. Writings, in which family everyday motives is the basis, refer to theme of love and matrimony relations.

Conclusion. Thus, on the basis of samples of the popular toponymic prose of Shatsk, we find out that the basis of the economic activity of the population of the region, except dominant hunting and fishing as the most ancient branches of the national economy and livestock and agriculture, — classes of occupations that arose in the process of development of natural conditions, were also ancient crafts — forging, furring, transportation, mining of clay and peat, etc. In the popular toponymic prose, there were references to the development of enterprises for the processing of agricultural products, wood chimneys, and brick making enterprises.

Keywords: lakes of Shatsk, Western Polissya, folk toponymic prose, reason, translation, family connections, legends, tragedy content, place-name, Ukrainian folk creation, folk knowledges, of translations.

Вступ. Шацьке приозер'я — регіон з унікальним фольклорним середовищем. Він, як окрема частина Західного Полісся, є одним «із найцікавіших в етнокультурному плані країв. З огляду побутування і збереження багатьох архаїчних і високохудожніх зразків фольклору, міфології, він може конкурувати в Україні з Карпатами» [1, с. 3].

Топонімічна проза — найчисленніший і найменше вивчений розділ української народної творчості. Ця ділянка фольклору належить до найвразливіших сфер, оскільки становить одне з найдинамічніших явищ народної творчості.

Вчені давно помітили, що «Перевага серед оповідних жанрів фольклору місцевих топонімічних легенд і переказів є однією із жанрових особливостей регіону» [2, с. 383]. На це звернули увагу, зокрема, польські учені. Серед них Я. Контрим, Т. Стецький, Ю. Крашевський [3; 4; 5; 6]. У контексті вивчення Західного Полісся вони обстежували і населені пункти сучасного Шацького приозер'я. Зокрема, на тому, що серед населення Західного Полісся поширені легенди і перекази про населені пункти, наголошував Т. Стецький [5].

Збиранням легенд про озеро Світязь у свій час займався і П. Тутковський. Учений належить і до першопрохідців у царині фольклорної етимології поліських топонімів. Найбільшу цінність становлять його записи топонімічних легенд та переказів, у яких інформується про походження назв населених пунктів, річок, озер, боліт [1, с. 3].

Зразки народної топонімічної прози Шацького приозер'я вміщено у збірнику «Легенди Полісся», де представлені власні записи В. Давидюка [7]. Чимало зразків топонімічної прози Шацького приозер'я є у збірнику В. Давидюка «Золота скриня» [8].

Мета статті — дослідження багатofункціональності топонімічної прози у поєднаності сюжетів, мотивів та тематик з історико-етнографічними та географічно-біологічними даними, аналіз топонімічної прози Шацького приозер'я на мезо- і мікротопонімічному рівні.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких завдань: уточнити розмежування жанрових різновидів топонімічної прози; простежити взаємозв'язки народної та наукової інформації; дослідити, які конкретні історичні, соціальні, географічні чинники вплинули на творення топонімічної про-

зи різної тематики; простежити за специфікою зосередження тих чи інших базових мотивів у різних районах Шацького приозер'я.

Для ефективності у досягненні результату необхідно застосувати історико-порівняльний, історико-географічний, статистичний *методи дослідження*.

Особливість цього дослідження полягатиме в тому, що воно не обмежене лише рамками фольклористики. Аналіз топонімічної прози у дослідженні проводитиметься з позиції інтердисциплінарного підходу.

Об'єктом вивчення є топонімічні перекази та легенди з топонімічними мотивами Шацького приозер'я.

Основна частина. Шацьке приозер'я неодноразово зазнавало нападів завойовників: татар, турків, монголів, поляків, шведів, німців. Тут розгорталися численні бої з чужинцями. Однак корінне населення не тільки оборонялось, а й знайомилось із завойовниками, з їхніми звичаями, побутом. Топонімічна проза цього регіону увібрала широку картину життя загарбників. Вона подає узагальнений образ «іншої» людини.

Набіги татар на територію Шацького приозер'я займають провідне місце серед мотивів топонімічної прози. Ці ж події знайшли відображення і в історичній літературі, перш за все, у Галицько-Волинському літописі, де повідомляється, що монголо-татари захопили Володимир, Галич та «інших городів багато, що нема їм числа» [9, с. 59]. Літописець сповіщає, що коли «Данило прибув із братом до Берестія, і не змогли вони обидва вийти на поле через сморід од безлічі вбитих» [9, с. 60]. Люди, яким вдалося уникнути смерті і полону, ховались «по містах і пущах, бо ще весною 1242 року татари пустошили коло Володави і по озерах Світязьке, Пулемецьке, Луки, на схід від Володави» [10, с. 20]. У Галицько-Волинському літописі ці події схарактеризовано короткою, але вичерпною фразою: «А татари пустошили до города Володави і по озерах, і вернулись, багато лиха натворивши» [9, с. 65]. У місцевій топонімічній прозі мотиви про напади татар поширені у Ковельському, Турійському, Маневецькому, Любомльському районах. Це дає змогу конкретизувати місця перебування загарбників. Специфічною рисою таких творів є не лише повідомлення історичного факту, а й заглиблення у подробиці військових дій ворогів, інформування про знуцання їх над людьми.

Цікавим моментом переказів із вказаними мотивами є те, що вони не фіксують фактів оборони на-

селення регіону княжими військами: «Кулу села є луг. Там є маленький уструвок, облитий водою. Його назвали Татаринець, бо колись, як татари нападали, а люди жили на плотінах, то сильно знущались над ними. Ото і путує татар в тій воді» [11] (с. Гуца Любомльського району). Або ж: «Назва села походить від турецького слова штун, трясовина. Коли нападали татари, вони посилали розвідників оглядати місцевість. А біля села було велике болото. Коли розвідники підходили до села, вони топились в болоті. Коли вони починали грузнути в болоті, то кричали: «Штун!» Так вони хотіли попередити інших» [12] (с. Штунь Любомльського району). Прикметно, що факти розправи над загарбниками саме у такий спосіб фіксуються й у топонімічній прозі Карпато-Балканського регіону [13, с. 127].

У топонімічній прозі Шацького приозер'я з татарськими мотивами виділяється група творів, сюжети яких інформують про життя і побут татар. Вони, за повідомленнями переказів, на захопленій території будували укріплення: гора Тура отримала таку назву, бо «турки під час виступу наносили їй шапки. У давнину тут знаходилась дерев'яна вежа» [14, с. 2] (с. Висоцьк Любомльського району); Гора Татарка названа так, бо «її татари наносили шапками» [15] (с. Пульмо Любомльського району); Гора Лисиця — бо «куле татарське військо ішло на Польщу, то пруходило через сіло. Біля Буга їм сподобалось місце. Кожний воїн висипав там шапку землі. Вийшла велика гура — Лисиця» [16] (с. Забужжя Любомльського району). Ця інформація підкреслює чисельність татарського війська, здатного наносити цілу гору.

Серед переказів із татарськими мотивами знаходимо сповнені ліризму оповіді про трагічні моменти з життя татар. «Після того, як татари пошли з наших країв, наш ліс стали називати Надія. То од імені одної дівчини. Татари ховалися по лісі, а жили цілим табором разом із сім'ями. Один татарин мав собі коханку. І раз вдень вони спочивали собі під дубом, бо сонце пекло, як жер, а татарин хотів пожартувати з нею, виліз на дуб і хувів налякати її саблею. Але ни вдався той жарт, попав ни в землю, а в серце і зразу померла дівчина. А куток лісу стали називати її іменем Надіє» [17] (с. Ружин Турійського району).

Характеризуючи військово-історичні мотиви тих переказів, що мають приблизне становлення у XII—

XVIII століттях, варто звернути увагу на відображену в них **козацьку тематику**.

Аналізуючи стан армій-завойовниць, неможливо випустити зі спектру оглядових подій військо, яке захищало населення Шацького приозер'я від зазіхань ворога впродовж періоду XV—XVIII століть.

На початку XV століття Волинь стала одним із осередків козацького війська. Ці події не могли не торкнутися території Шацького приозер'я. Простежуючи за образами т. зв. «козацьких» переказів, візьмімо до уваги той факт, що населення вбачало у козацтві єдиний захист від ворога. За твердженням істориків, «у XV—XVI століттях все відчутнішими стали нові набіги кримських татар на Волинь. Литовський уряд, ослаблений внутрішньою боротьбою та війною проти Москви, не мав сили боронити Волинь. Замість боротися, вони хотіли відкупитися подарунками, погоджувались навіть щорічну данину платити, але даремно» [10, с. 169].

Перекази з козацькими мотивами є свідченнями того, що події Визвольної війни 1648—1654 років розгорталися і на теренах сучасних Ковельського, Турійського та Ратнівського районів, що межують із Шацьким. Підтвердження цього знаходимо в історичних джерелах. Найбільший загін повстанців під час визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького діяв у районі Ковеля — Турійська.

Відетнонімічні мотиви — один із найпотужніших пластів топонімічної прози Шацького приозер'я. Етнонім ставав назвою поселення лише тоді, коли мав окреслити неавтохтонів. Завважимо, що топонімічна проза Шацького приозер'я досить багата на таку «відетнонімну продукцію» [18, с. 9].

Із першого загального перепису населення в 1897 році можна зробити висновки, що Волинська губернія була серед тих регіонів, де переважало українське населення. Другими в цьому списку були поляки, хоч їх кількість тут була дуже мізерною. Польське населення рівномірно розміщувалось по всій території Шацького приозер'я [19, с. 228]. М. Костомаров, розглядаючи образ поляка в українській фольклористиці, зазначає, що першою рисою, яка характеризує «ляха», є відмінність його віри, як католика, недвір'я, людини, яка, хоча й не є «невірним», «бусурменом», але й не вірить так, як потрібно. Поляк характеризується як такий, що охочий погуляти і вишити [20, с. 177]. Деякі легенди про походження поляків,

зазначає Г. Булашев, осмислюють у гумористичному тоні «деякі з найпоширеніших прізвищ польських» [21, с. 156]. Західнополіські хронікати мають набагато простішу конструкцію. Про перебування поляків у Шацькому приозер'ї інформують топонімічні повідомлення на зразок: «то було ше за Польши», «жив польський пан», «був тут поляк якийсь» та ін.

Спираючись на соціологічні дані, зауважимо, що в 20—30-х роках ХХ століття після українців та поляків третє місце за чисельністю на Волині займали євреї [22, с. 31]. М. Костомаров, говорячи про «єврейські» мотиви в українському фольклорі, вказує на те, що їх українці зображували великими боягузами, лихварями та хитрунами [20]. У топонімічній прозі Шацькому приозер'я єврейська тематика має свою специфіку.

Проникнення і розселення євреїв на Україні історики відносять ще до періоду Київської Русі [22, с. 31]. Розселення їх на поліських землях було рівномірним. Топонімічних переказів, які б фіксували якісь деталі із життя та побуту євреїв, майже не знайдено, та збереглися давні єврейські могили, що стали своєрідними топонімами-орієнтирами на шляху. Як приклад, могили, розташовані в селищі Пульмо Шацького району, народна пам'ять фіксує як «могили жидивські». «Урочище Жидивське — бо там є багато жидивських могил» [23].

Перші німецькі колонії, як стверджують дослідники, з'явилися на поліських землях у кінці ХVІІІ століття. Вони були створені з вихідців Східної Пруссії на початку ХІХ століття. Кілька німецьких колоній було засновано вихідцями Польщі [24, с. 18]. Невеликі перекази-повідомлення топонімічного характеру не містять інформації про побут, культуру німецьких поселень. Про це легше дізнатися з історичних джерел. Дослідники стверджують, що німці серед інших національностей, які проживали на Волині, за кількістю займали четверте місце після українців, поляків і євреїв [25, с. 120]. Подібна демографічна ситуація, судячи з переказів, була, очевидно, й у Шацькому приозер'ї. Так, у переказі про урочище Венське, що поблизу Шацька, повідомляється, що «австрійське населення тут було; пан з Вени леснічим був, стояла його хата; потім і наші хати з Кропивників привезли»¹.

Перекази із Любомльського району фіксують перебування у цих місцях голландських поселень. Це,

¹ Записано в урочищі Венське Шацького району від Олександра Боярчука, 1955 р. н.

в основному, перекази про урочища, що мають назви: Гулендри, Олендри, Олендерське та ін. «Голландські» хронікати, як і «німецькі», стисло й коротко повідомляють про існування на західнополіських землях голландських колоній: «Урочище Гулендри — тут жили голландці». «Куток Гуліндерня — там були могили гуліндерські, і там хурунелі гулендру» [27] (с. Забужжя Любомльського району); «Гулендри — то зара сінокоси такі. А раньше, кажут, що там жили голландці» [26] (с. Забужжя Любомльського району). За історичними даними, у 1813—1816 рр. у регіоні оселились голландці, які емігрували з околиць Бреста над Бугом. Вони утворили в Ковельському повіті колонії Олександрівка, Голендри і Янів, у Любомльському — Свіжинські і Забужанські Голендри. Перед Другою світовою війною нечисленні голландці виїхали. Топонімічні перекази, які містять інформацію про ці події, підтверджують наведені документальні факти: «Урочище Гулендри так назвали, бо там колись жили голландці, які переселилися за Катерини ІІ. Перед Другою світовою війною виїхали» [26] (с. Мельники Шацького району).

На території Шацького приозер'я, як видно із деяких переказів, осіло проживали й цигани. М. Костомаров зазначає, що циган в системі українського фольклору виступає злодієм та брехуном [20, с. 176]. Із зразків топонімічної прози Західного Полісся не можна зробити якихось висновків про вдачу циган. Перекази прості, не мають розгорнутих фабул, а лише містять інформацію щодо проживання циган у тому чи іншому місці. Так, урочище Циганюки, що в селі Забужжі Любомльського району, назвали так тому, бо «там зараз і завжди жили цигани»²; вулицю Циганська, що в селі Хворостів Любомльського району, — «бо там жили цигани раньше»³.

На даний момент судити про те, хто давав назви поселенням: українці чи іноземці — важко. Але із деяких переказів можна зробити висновки, що назви певних населених пунктів — іншомовного походження. Інтригуючою є версія про походження назви селища Шацька: «Через ліси Полісся з Берестя до Луцька було послано князя. Дорога його була через територію, де село. Він був вельми обворожений красою лі-

² Записано в селі Машів Любомльського району від Марії Шамці, 1957 р. н.

³ Записано у селі Хворостів Любомльського району від Віталія Євчука, 1953 р. н.

сів та озер і пообіщав своїй жоні, що вони сюди повернуться. Князь закончив свою службу і повернувся на понравившеся йому місце. Заснував тут село Шацьк. Як перевести — то значит дорогий, багатий» [29].

Топонімічні перекази з етнічними мотивами хоча й не мають розгорнутих сюжетів, але містять інформацію про проживання у Шацькому приозер'ї представників таких національних груп, як поляки, німці, голландці, євреї, татари, цигани, українці, білоруси та ін. Номінація топонімічної прози із вказаними мотивами відбувається, в основному, за належністю населення до якоїсь етнічної категорії: голландці — Голендри, Олендри, німці — Німецьке, цигани — Циганюки. Деяко рідшим є застосування в назвах антропоформул чи назв певних видів ремесел (Берве поле, куток Ковалівський).

З історичними мотивами пов'язана й **система антропонімацій Шацького приозер'я**. Як стверджує А. Суперанська, «лінія топонімічної номінації, що іде від людини та її діяльності, найчастіше пов'язана з такими іменними категоріями, як власні імена, прізвиська, прізвища окремих людей, які при переході в топонімічний ряд утворюють антропотопоніми, топоніми, утворені від антропонімів» [27, с. 55].

Система антропотопонімії Шацького приозер'я, до того ж, виявляє тісний зв'язок із соціальними явищами. Вона включає в себе не лише імена, прізвища чи прізвиська, а й вікові, часові, соціальні характеристики. Н. Шутова, досліджуючи склад англійських антропонімів, вказує на вплив на систему антропонімії соціальної структури суспільства, його ідеології. Дослідниця стверджує, що процес формування імені завжди пов'язаний із певною інформацією про стан людини в суспільстві, ставлення до неї інших членів суспільства — представників інших соціальних груп та ін. [28, с. 113].

Серед зразків народної топонімічної прози Шацького приозер'я виявлено багато мотивів, у яких вказується на належність людини до того чи іншого класу чи соціального прошарку. Так, «село Гуменці, бо то ше за панщини був помещик Гуменний»⁴ (с. Гуменці Любомльського району); село Зачернечче, бо «Колись стояла гора. Називалась вона Чернеча. Бо там колись жив пан Чернь. За горою була рівнина, де селилися люди. Коли хтось йшов у цю рівнину, то його питали:

«Куди ти йдеш?». То казали: «Йду за Чернечу гору». Ну так і стали називати народ, що жив за Чернечою горою. А потім і село стали називати Зачернечче» [29] (с. Зачернечче Любомльського району).

У народних топонімічних переказах не називається точної дати виникнення антропоніма. Про приблизний час заснування того чи іншого поселення можна здогадатися лише з неконкретизованих висловів, як от: «колись», «давно», «ще за панів», «ще за Польщі» та ін. «Місто заснував князь. Він це місто розбудував і заселив. В цьому місті він любив відпочивати. Одного разу він вигукнув такі слова: «Любо мені тут!». Саме від цього і пішла назва міста»⁵ (м. Любомль Любомльського району).

Наявність у топонімічних переказах деяких відомих прізвищ магнатів чи шляхтичів дає змогу відносити появу вказаних антропонімацій до певної історичної епохи. «Наше село люди й тепер називають Впаліном. Ше кулесь мати моя розказувала, що ранше тут жив такий пан Опалінський, ну й вуд нього пушла назва села» [30] (с. Вишнів Любомльського району).

Досліджуючи російські антропоніми, В. Никонов стверджує, що власна назва — це пароль, що вказує на причетність носія до певного суспільного кола [28, с. 132]. На думку дослідниці англійських антропонімів Н. Шутової, «існує тенденція на функціонування тих чи інших імен у різних соціальних прошарках» [28, с. 131]. Дослідниця вказує на існування в ряді антропонімів належності носія до певної території чи соціального прошарку [28, с. 131]. Такі властивості антропонімів можуть використовуватись і при вивченні топонімічної прози.

Як бачимо, деякі зазначені у топонімічних переказах імена та прізвища дійсно належать відомим в Україні людям, представникам шляхти (антропоніми Брюховичі, Любомирна, Вишнів та ін.). Але багато таких власних назв є загальними для будь-яких соціальних прошарків: «Село зараз уже зветься Прип'ять, а колись звалось Бутимер. Розказували старей люди, що колись давно поселився тут, на місці села, коло річки якийсь пан. І звався він Бутимером. Кругом його господи стали поселятися його слугі. І потім стали називати село Бутимером» [31] (с. Бутимер Шацького району); «Урочище Солти-

⁴ Записала Катерина Ярмолюк у 2011 р. в селі Штунь Любомльського району від Ольги Широчук, 1935 р. н.

⁵ Записала Зоя Стрильчук 1994 р. в селі Прип'ять Шацького району від Єлизавети Пінчук, 1929 р. н.

си — там пан Солтис жив»⁶ (с. Куснища Любомльського району); «Мільцеви — пани жили там такі»⁷ (с. Хворостів Любомльського району).

У багатьох зразках народної топонімічної прози Шацького приозер'я зазначаються імена маловідомих в історії Волині і Полісся землевласників. Вони, очевидно, не були шляхтичами чи магнатами. На те, що носіями цих антропонімів були вихідці із селян, вказують їхні прізвища, імена чи прізвиська: «урочище Сай, бо він там землю займав, був багатий і займав ту всю землю» [32] (с. Мельники Шацького району); «Жив якийсь пан Кусінчик на своєму кусочку землі, того й Куснища»⁸ (с. Куснища Любомльського району).

Такі антропонімії мають набагато пізнішу історію, ніж антропотопонім Брюховичі. Топонімічні перекази цієї категорії відносяться до часів розвитку на західнополіських землях капіталістичних відносин, коли власниками землі могли бути не лише магнати й шляхта, а й представники багатших прошарків селянства. Як стверджують історики, «на початку ХХ століття на селі йшов процес класового розшарування: сільська буржуазія або заможне селянство і наймані сільські робітники з наділом. Виникла нова група селян — так звані середняки» [33, с. 69]. Так, село Прип'ять колись називалося Бутимер, бо «Колись на цій території жив пан на прізвище Бутимер. Він був дуже багатим і мав свій млин. Багато людей їхало до нього молоти зерно. Кожен, хто їхав, говорив: «Іду до Бутимера, їду до Бутимера». З того часу стали оселятися тут люди, а село стали називати Бутимером. За радянської влади село перейменували» [17] (с. Прип'ять Шацького району). У переказах з такими мотивами простежуються образи саме селян-середняків. На це вказують такі вислови, як: «жив багатир», «жив колись хазяїн», «жив вельми багатий хазяїн», «займав хутора хазяїн», «мав багато землі» та ін.

У народній топонімічній прозі неабияку роль відіграють вікові характеристики персонажів. Досить часто антропотопонімами стають імена чи прізви-

ща людей старшого покоління: «Миронівська — там жив дід Мирон, самий перший поселенець»⁹ (с. Руда Любомльського району).

Серед багатьох зразків топонімічної прози, де в основі повідомлення є антропонімії, чітко виділені мотиви першопоселенництва. У цих переказах часто наявні такі висловлювання, як: «тутка колись перший построй хату», або ж «бо перший поселився» та ін.: «Хомичі, кажуть, що тут перший Хома якийсь побудувався» [15] (с. Хомичі Шацького району).

В основі номінації багатьох переказів є антропоніми іншомовного походження. У змісті деяких переказів чітко вказується і на антропонім, і на час виникнення топоніма: «Село так називається давно. Ще колись на нашу землю нападали татари. Вони отам за тим посольком, що на Карному, мали велику хвортецю і назвали неї Штун, бо там в нех був такей турок одважний і сміливий. То на честь його назвали. А потом, коли вже них повиганяли, люди привикли до теї назви. То так і стали казати — Штун» [26] (с. Штунь Любомльського району).

У топонімічній прозі із антропонімічними мотивами наявні також і перекази, в основі яких — прізвища однофамільців або родичів, які компактно проживали в цій місцевості. Так, населений пункт називається відповідно з прізвищем багатьох однофамільців або ж родичів: «Куток Грицюки, бо на тому куткові всі мають фамілію Грицюк»¹⁰ (с. Самійличі Шацького району); «Село Самійличі, бо багато хвамільй Самойлич»¹¹ (с. Самійличі Шацького району); «Куток Павлюки — бо там багато Павлів було»¹² (с. Самійличі Шацького району); «Байстрови — Байстри жили, багато їх є, їхне порідде там, і Байстрова гірка там»¹³ (с. Куснища Любомльського району); «Місце Кухтиське — там Кухти були»¹⁴ (с. Згорани Любомльського району); «Куток Макарі — Макаруки

⁹ Записано в селі Руда Любомльського району від Валентини Гермаль, 1963 р. н.

¹⁰ Записано в селі Самійличі Шацького району від Надії Грицюк, 1934 р. н. 4 класи.

¹¹ Записано в селі Самійличі Шацького району від Надії Грицюк, 1934 р. н. 4 класи.

¹² Записано в селі Самійличі Шацького району від Надії Грицюк, 1934 р. н. 4 класи.

¹³ Записано в селі Куснища Любомльського району від Пилипи Загури, 1944 р. н.

¹⁴ Записано в селі Згорани Любомльського району від Валентини Вигури, 1955 р. н.

⁶ Записано в селі Куснища Любомльського району від Пилипи Загури, 1944 р. н.

⁷ Записано в селі Машів Любомльського району від Марії Шамці, 1957 р. н.

⁸ Записано в селі Куснища Любомльського району від Пилипи Загури, 1944 р. н.

там хвамлія»¹⁵ (с. Полапи Любомльського району); місце Романюки, бо «найбільша хвамлія Романюк»¹⁶ (с. Машів Любомльського району); місце Біні, бо «найбільша фамілія Бінюк»¹⁷ (це саме село).

Нерідко поселення отримує назву від імені, прізвища чи прізвиська якогось одного мешканця: «Горохова гора — там якийсь Горох був»¹⁸ (с. Згорани Любомльського району); «Дроздове болото — там Дрозд жив»¹⁹ (с. Куснища Любомльського району); «Пендзюхи — там колись був один Пендзюх по фамілії»²⁰ (с. Запілля Любомльського району); «Кашина — то Кашин Прокіп жив»²¹ (с. Куснища Любомльського району).

Багато антропонімів виникло завдяки тому, що відбулося здійснення одним із мешканців поселення якогось важливого для громади вчинку. Так, ліс Чмельов, що в селі Будники Любомльського району «називається так того, що його посадив Чмель»²².

Як бачимо, антропономіації переказів із вказаними мотивами пов'язані, в основному, з іменами, прізвищами історичних осіб або ж відомих землевласників чи простих селян, які володіли великими наділами землі. Деякі з антропотопонімів мають груповий характер, а деякі пов'язані із якимись вчинками людей.

Серед зразків топонімічної прози Шацького приозер'я чимало переказів, пов'язаних з **типами поселень, жител, соціальною значимістю деяких урочищ, вулиць та кутків**. Такі перекази мають яскраво виражений історичний та культурологічний характер. Із них легко встановлюється й специфіка архаїчних форм народної архітектури, притаманних цьому регіону. Перекази із вказаними мотивами ще не достатньо вивчені у вітчизняній фолькло-

ристиці. Проте матеріалу для їхнього опрацювання достатньо. Окреслений пласт прози збирали П. Куліш, М. Драгоманов, П. Чубинський, Б. Грінченко, а в межах Шацького приозер'я достатньо повно він представлений у працях А. Данилюка та у фондах архіву Полісько-Волинського народознавчого центру (Інституту культурної антропології НАН України).

Після скасування кріпосного права на поліських землях, за твердженням А. Данилюка, «селянські наділи досить часто знаходилися серед поміщицьких лісів, далеко від сіл» [34, с. 6], оскільки в цих місцях земля була найдешевшою. За твердженням дослідника, «для обробітку найбільш віддалених наділів селяни з сіл переселялися сюди на цілі тижні і жили у куренях» [34, с. 6]. У топонімічній прозі такі курені місцеві жителі називають «будами». «Буда» стає місцем тимчасового притулку за певних обставин. Звідси й назви місцевостей: «Урочище Буди — кулись давно тут ріс густий ліс. Перші пуселенці вірубували дерева і строїли з них буди. Так називали перші хате» [11] (с. Гуща Любомльського району). Указані в топонімічних переказах буди — це не що інше, як давні реліктові споруди з характерними «двосхилими формами даху» [34, с. 7].

Неможливо оминати увагою мотиви спорудження землянкового житла, типового для слов'ян, що знайшло відгук у топонімічних переказах. Землянки та напівземлянки як найдавніші форми жител збереглися не лише в Західному Поліссі, а й на всій території України. А. Данилюк стверджує, що «наземний курінь задовольняв потреби первісного жителя тільки у теплі пори року. Взимку ж він мусив укопуватися в землю, і в такому будівництві курінь виявлявся не житлом, а дахом» [34, с. 7]. Дослідники зазначають, що «у землянках, як і у куренях, посередині горіло вогнище» [34, с. 7].

Прозові твори топонімічного змісту Шацького приозер'я вказують і на збереження на території Західного Полісся відомої ще з часів неоліту давньої форми житла, «характерної лише для тих місцевостей, на яких людям доводилось мати справу з надміром води і боліт» [34, с. 7]. Як приклад, наведемо уривок із переказу про острів Татаринець: «Колись, як татари нападали... люди жили на плотінах» [11] (с. Гуща Любомльського району). Очевидно, вказані в переказі плотіни — не що інше, як палі, або ж палафіти, які на думку А. Данилюка, «як ре-

¹⁵ Записано в селі Полапи Любомльського району від Антоніни Яценюк, 1927 р. н. 3 класи.

¹⁶ Записано в селі Машів Любомльського району від Марії Шамці, 1957 р. н.

¹⁷ Записано в селі Машів Любомльського району від Марії Шамці, 1957 р. н.

¹⁸ Записано в селі Згорани Любомльського району від Валентини Вигури, 1955 р. н.

¹⁹ Записано в селі Куснища Любомльського району від Пилипи Загури, 1944 р. н.

²⁰ Записано в селі Запіллі Любомльського району від Степана Бендзюха, 1936 р. н. 7 класів.

²¹ Записано в селі Куснища Любомльського району від Пилипи Загури, 1944 р. н.

²² Записано у селі Хворостів Любомльського району від Віталія Євчука, 1953 р. н.

лікти пального будівництва знаходимо на Поліссі і в Югославії» [34, с. 8].

Як стверджують дослідники поліських житлових споруд, у XVI столітті більшість селян жили вже в хатах. М. Чечулін у книзі «Руські дерев'яні будівлі XVI століття», розглядаючи стародавні описи, зауважує, що «з 317 дворів на той час було лише 15 з одними клітями і без хат» [34, с. 9]. Починаючи з XVI століття, на території Шацького приозер'я дерев'яні хати витісняють тимчасові курені, землянки, кліті та стежки, або, як їх ще називає народна термінологія, буди, будки чи печі.

У топонімічних переказах, де основними мотивами є спорудження дерев'яних будівель, для позначення житла використовується поняття «хата».

Серед топонімічної прози регіону виділяються перекази з мотивами переселенства. Найчастіше такі мотиви поєднуються із тематикою заселення нового місця в селі: «Куток Нове Село — раніше там стояла тико одна хата, потім почали возити хати з хуторів і почали звати Новим Селом» [35] (с. Самійличі Шацького району).

Перекази, в яких згадуються господарські приміщення, не мають розгорнутих фабул. Вони інформативного характеру і лише повідомляють про місцезнаходження певних об'єктів господарського значення. Номінація їх теж досить-таки типового характеру. В основі називання — самі ж об'єкти-топоніми: «Клуня», «Загуменок» та ін.; «Урочище Загуменне — то колись там стояли такі хати»²³ (с. Руда Любомльського району).

Проаналізувавши топонімічні перекази Шацького приозер'я, основною тематикою яких є давні види житла, можна виділити такі мотиви, як: мотиви тимчасового помешкання, мотиви збереження реліктових форм у народній архітектурі, мотиви пересувних жител та розбудови замкнених дворів, мотиви спорудження об'єктів соціально-економічного призначення.

Одним із мотивів, пов'язаних із топонімікою Шацького приозер'я, є господарська діяльність населення: обробіток землі, розвиток тваринництва та ремесел протягом усієї історії від прадавніх часів і до початку XX століття.

Причини появи певного соціального процесу приховані від народного розуміння. Його корені сягають

²³ Записано в селі Руда Любомльського району від Валентини Гермаль, 1963 р. н.

економічних зрушень не тільки Західного Полісся, а почасти і Європи. Еволюція суспільного життя часто вимагала від населення підкорятися змінам, адаптуватися до нових умов з метою виживання. Тому зміст інформації топонімічної прози з економічними мотивами правдивий, а за формою викладу має констатуючий характер. Розміри переказів залежать від обсягу фактичної наповнюваності повідомлень.

Економіка цього регіону була об'єктом наукових спостережень таких дослідників, як Я. Контрим, Ю. Крашевський, Т. Стецький, Й. Небжицький та інших [3; 4; 5; 6].

Народна проза повідомляє, що в Шацькому приозер'ї займалися не лише розведенням великої і малої рогатої худоби, а й домашньої птиці, яку у значній кількості випасали поряд зі свійськими тваринами. Так, назва урочища — Вигун (с. Висоцьк Любомльського району), бо «туда виганяють худобу пасти, качок, гусей» [31]; «Вигун — там худобу виганяють»²⁴ (с. Запілля Любомльського району).

За твердженнями дослідників, «утримували худобу в «напівдикому» стані. З ранньої весни до пізньої осені худоба перебувала цілими днями на віддалених пасовищах або в лісах. Тільки на зиму її закривали у хлівах, а одержаний гній розкидали по полю» [36, с. 177]. Із зразків топонімічної прози дізнаємося про ті види рослин, які вирощували на цих землях.

Серед переказів землеробської тематики трапляються мотиви городництва: «Загуруда, бо за городами» [37] (с. Гуца Любомльського району).

Топонімічна проза Шацького приозер'я містить інформацію про розвиток мисливства і рибальства. Польський дослідник Т. Стецький теж стверджує наявність у регіоні цих промислів. На його думку, мисливство «становило єдине заняття перших слов'янських племен у цих краях, було єдиною розвагою литовських князів і давніх волинських панів» [3]. Ю. Крашевський зауважував, що «найуживанішими видами полювання було полювання з гончими і облави» [1]. Описуючи мисливську фауну, Т. Стецький зазначив, що «ще в середині XIX тут було багато диких кіз, вовків, лисиць, зайців, борсухів, тхорів, їжаків та ін. Траплялися рисі, видри, бобри, лосі і навіть куниці» [3]. Про ці ж реалії ми дізнаємося із топонімічних повідомлень: «Урочи-

²⁴ Записано в селі Запіллі Любомльського району від Степана Бендзюха, 1936 р. н. 7 класів.

ще Козера: тут були дикі кози» [45] (с. Самійличі Шацького району).

Умови для мисливства були досить сприятливими. На це вказував і Т. Стецький: «Птахів на Поліссі не перерахувати, можна натрапити на орла і сокола» [3]. Із топонімічних переказів отримуємо інформацію про те, що «Тетеруки — там пташки такі водилися» [11] (с. Згорани Любомльського району).

Й. Небжицький зазначає, що ще на початку ХХ ст. на Західному Поліссі відбувалося полювання на ведмедя [2]. Топонімічні перекази про виробництво смоли знайдені переважно в Шацькому та Любомльському районах Західного Полісся: «Наше село називається Світязькі Смоляри від того, що був великий ліс. І тут варили смулу» [38] (Шацький район); «Буле Столенські Смоляри, бо був пан із Стольна, а Стульно осталося у Польщі. А що Смоляри, бо смолу тягнут» [39] (Любомльський район).

Як бачимо, топонімічні перекази фіксують повідомлення про виробництво смоли у багатьох селищах вищезгаданих районів. Очевидно, назви Світязькі Смоляри, Столенські Смоляри виникли для зручності у розпізнаванні. Така велика кількість смолярень, розміщених саме у районах Шацька та Любомля, вказує на найбільшу концентрацію хвойних дерев у цій місцевості.

За свідченнями істориків, вивіз лісу і деревообробка займали важливе місце в економіці Шацького приозер'я. На цій території повсюди були розкидані лісопилки, пилорами, невеликі меблеві фабрики [36, с. 117]. Про це можна дізнатися із топонімічних переказів: «Куток Кузли — шось по дереву, різали і кузли складали» [11] (с. Згорани Любомльського району).

Крім лісопилень та пилорам, на території Західного Полісся знаходилися також цегельні. За свідченнями істориків, у Ковелі, зокрема, їх було розміщено кілька [46, с. 158]. На місцезнаходження цегельних заводів вказують і зразки топонімічної прози: «Цегельня — там виробляля цеглу»²⁵ (с. Куснища Любомльського району).

Як свідчать історичні довідки, навіть на початку ХХ століття закладів з обробки продукції тваринництва було небагато, декілька молочарень і м'ясобоек, оскільки м'ясо-молочна продукція вироблялася самими селянами [36, с. 176]. Топонімічних переказів

²⁵ Записано в селі Куснища Любомльського району від Пилипи Загури, 1944 р. н.

із такими мотивами знайдено небагато, вони не містять конкретної інформації про наявність або відсутність молочарень у вказаній місцевості: «Масловець — от того, що колись було багато масла» [40] (с. Масловець Любомльського району).

Якщо зразків топонімічної прози про виготовлення м'ясо-молочної продукції майже не виявлено, то в достатній кількості записано переказів про об'єкти з обробки злакових культур — млини: «Наше село називається Мельники, бо колись була тут широка канава, тепер вона заростає травою, там недалеко стояв млин. Через того млина називали Мельники» [41] (с. Мельники Шацького району). У іншій версії про походження назви села йдеться про те, що «На території, де зара село, поселився один мельник із Білорусії. Тут він збудував млина. Потім біля млина поставили ще хати. Нове село було назване Мельниками, як і село першого мельника» [41]; «Та частина села, де зара стоїть тилатник, колись була пуд вудою і там поставили водяного млина. З сусідніх сел приїздили до млина молоти, так і стали називати село Мельниками» [41] (с. Мельники Шацького району). Подібні назви характерні і для місцевостей, кутків: «Мельники — жили там мельники»²⁶ (с. Куснища Любомльського району); «Куток Мельники — там млин колись був» [11] (с. Згорани Любомльського району); «Замлене — місце за водяними млинами» [42] (с. Забужжя Любомльського району). Перекази, записані в Любомльському та Шацькому районах, інформують про місцезнаходження млинів, підтверджуючи правдивість історичних довідок: «село Замлене — бо стояло три млини» [42] (с. Замління, Любомльського району).

Багато ремісників, починаючи з ХV ст., працювало при обробці металу. На Західному Поліссі ковальський промисел був досить розповсюдженим.

До переказів про видобувні промисли належать також зразки топонімічної прози, в яких основними мотивами є видобування глини і торфу: «Глинища — там був цегельний завод, червону глину добували»²⁷ (с. Машів Любомльського району).

Серед топонімічних переказів Шацького приозер'я знайдено такі, що інформують про давні засоби пере-

²⁶ Записано в селі Куснища Любомльського району від Пилипи Загури, 1944 р. н.

²⁷ Записано в селі Машів Любомльського району від Марії Шамці, 1957 р. н.

сування, і про професії, пов'язані з ними: «Урочище Стельмаховське — тут всіди стояв колись млин, один на село, туди всі їздили молоти, мішки возили кіньми, і жив там стельмах — той, що ладив вози, кулеса» [35] (с. Самійличі Шацького району). Виготовлення возів, як стверджують дослідники, — давнє ремесло, поширене на Поліссі ще з XV століття [36, с. 178].

Засобами водного пересування у Шацькому приозер'ї в давнину були плоти, тому професія перевізника набула значного поширення серед мешканців цього регіону. Топонімічна проза зафіксувала повідомлення про перевізницький промисел: «Урочище Клебань — був на Бузі перевозник, він перевозив і скликав до себе людей, клебав» [16] (с. Забужжя Любомльського району).

Велику роль у господарстві Шацького приозер'я відігравали народні промисли. У давніх писемних джерелах згадується про значну кількість сільських ремісників у регіонах Північної Волині і Західного Полісся. Переказів про давні промисли і роди занять збереглося багато і в Любомльському та Шацькому районах: «Кушніри — там жив якийсь мій прапрадід, він кушнір був» [11] (с. Згорани Любомльського району); «Кушніров рів — то там рів ішов, і видно поле того кушніра» [11] (с. Згорани Любомльського району). Кушнірство пов'язане з вичинкою шкір. На Поліссі для цього найчастіше використовувалася дубова кора, тому кожухи з вичинених шкір виходили коричневими. Подібну кольорову гаму витримували й при орнаментуванні інших частин одягу, особливо жіночих спідниць — «фартухів».

Висновки. Таким чином, на основі зразків народної топонімічної прози Шацького приозер'я з'ясовуємо, що основу господарської діяльності населення краю, крім домінуючих мисливства й рибальства як найдавніших галузей народного господарства та тваринництва й землеробства — родів занять, що виникли в процесі освоєння природних умов, складала ще й давні ремесла — ковальство, кушнірство, перевізництво, видобуток глини і торфу та ін. У народній топонімічній прозі збереглися згадки про розвиток підприємств із переробки продуктів сільського господарства, лісохімічних промислів, підприємств із виготовлення цегли.

1. Давидюк В.Ф., Аркушин Г.Л. *Поліська дома. Фольклорно-лінгвістичний збірник*. Луцьк: Редакційно-

видавничий відділ Волинського облуправління по пресі, 1991. 188 с.

2. Кирчів Р.Ф. Фольклор українського Полісся. *Древляни*. Львів, 1996. № 1.
3. Kraszewski I.L. *Wspomnienia Wołyni, Polesia i Litwy*. Warszawa, 1930. 120 s.
4. Niezbrzycki I. *Polesie: opis wojskowo-geograficzny i studium terenu*. Warszawa, 1985. 95 s.
5. Steski T.L. *Wołyń pod względem statystycznym, historycznym i archeologicznym*. Т. 1. 118 s.
6. *Podróż Kontryma urzędnika banku polskiego, jaka była w roku 1829 do Polesia*. Poznań, 1839. 89 s.
7. *Легенди Полісся*. Упор. В. Давидюк. Луцьк: Надстир'я, 1993. 20 с.
8. *Золота скриня*. Упоряд. Віктор Давидюк. Луцьк, 1996. 124 с.
9. *Галицько-Волинський літопис*. Львів: Червона калина, 1994. 325 с.
10. Киричук М.Г. *Волинь — земля українська*. Луцьк: Надстир'я, 1995. 390 с.
11. *Архів ПВНЦ*. Ф. 1. Од. зб. 114. Арк. 1.
12. Зап. Лариса Бондар у селі Згорани Любомльського району від Марії Віденець, 1924 р. н.
13. Сокіл В. *Народні легенди та перекази українців Карпат*. Київ: Наукова думка, 1995. 157 с.
14. *Архів ПВНЦ*. Ф. 1. Од. зб. 76. Арк. 1.
15. *Архів ПВНЦ*. Ф. 1Б. Од. зб. 30. Арк. 1.
16. *Архів ПВНЦ*. Ф. 1. Од. зб. 118. Арк. 1.
17. *Архів ПВНЦ*. Ф. 1А. Од. зб. 39. Арк. 1.
18. *Ономастика Полісся*. Відп. ред. І.М. Железняк. Київ, 1999. 250 с.
19. Грушевський М.С. *Історія України-Руси*. Т. 5. Київ, 1992. 350 с.
20. Костомаров М.І. *Слов'янська міфологія*. Київ: Либідь, 1994. 384 с.
21. Булашев Г.О. *Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях*. Київ: Довіра, 1993. 414 с.
22. Ткачук П. Національний склад населення Волині (1897—1989 рр.). *Національні меншини Правобережної України: Історія і сучасність*. Житомир, 1999. С. 31—35.
23. *Архів ПВНЦ*. Ф. 1А. Од. зб. 51. Арк. 1.
24. Нулко В.І. *Етнічний склад населення Української РСР*. Київ: Наукова думка, 1996. 235 с.
25. Багмет М. *До проблеми висвітлення німецьких поселень на Волині. Волинь і Волинське зарубіжжя*. Луцьк, 1994. С. 120.
26. *Архів ПВНЦ*. Ф. 5. Од. зб. 3. Арк. 1.
27. Суперанская А.В. *Что такое топонимика*. Москва: Наука, 1984. 259 с.
28. Шутова Н.М. Антропонимы и социальный контекст. *Вопросы английской контекстологии*, 1996. № 3. С. 131—135.
29. *Архів ПВНЦ*. Ф. 1А. Од. зб. 35. Арк. 1.
30. *Архів ПВНЦ*. Ф. 1. Од. зб. 108. Арк. 1.

31. Архів ПВНЦ. Ф. 1А. Од. зб. 69. Арк. 1.
32. Архів ПВНЦ. Ф. 1А. Од. зб. 67. Арк. 1.
33. Пойда Д.П. Крест'янское движение на Правобережной Украине в послереформенный период. Днепрпетровск, 1960. 150 с.
34. Данилюк А. Наша хата. Етнографічний нарис про традиційне поліське житло. Луцьк: Надстир'я, 1993. 62 с.
35. Архів ПВНЦ. Ф. 1. Од. зб. 119а. Арк. 1.
36. Євроорегіон Буг: Волинська область. Заред. Б.П. Клімчука, П.В. Луцишина, В.Й. Лажніка. Луцьк: Ред.-вид. відд. Волин. ун-ту, 1997. 448 с.
37. Архів ПВНЦ. Ф. 1. Од. зб. 119. Арк. 1.
38. Архів ПВНЦ. Ф. 1Б. Од. зб. 56. Арк. 1.
39. Архів ПВНЦ. Ф. 1. Од. зб. 25. Арк. 1.
40. Архів ПВНЦ. Ф. 1А. Од. зб. 29. Арк. 1.
41. Архів ПВНЦ. Ф. 1Б. Од. зб. 63. Арк. 1.
42. Архів ПВНЦ. Ф. 1. Од. зб. 115а. Арк. 1.

REFERENCES

- Davydyuk, V.F., & Arkushin, G. (1991). *Polissya House. Folklore and linguistics collection*. Lutsk: Editorial and publishing department of the Volyn Regional Press Office [in Ukrainian].
- Kirchov, R.F. (1996). Folklore of Ukrainian Polissya. *Drevlyany, 1*. Lviv [in Ukrainian].
- Kraszewski, I.L. (1930). *Wspomnienia Wołyn, Polesia i Litwy*. W-wa [in Polish].
- Niezbrzycki, I. (1985). *Polesie: opis wojskowo-geograficzny i studium terenu*. W-wa [in Polish].
- Steski, T.L. *Wołyń under the influence of the statue, history and archeologists* (Vol. 1) [in Polish].
6. *Travel Kontryma official Polish bank, finishing in the year 1829 to Polesie*. (1839). Poznań [in Polish].
- Davydyuk, V. (Ed.). (1993). *Legends of Polissya*. Lutsk: Superstitions [in Ukrainian].
- Davydyuk, V. (Ed.). (1996). *Gold chest*. Lutsk [in Ukrainian].
- Galician-Volyn chronicle*. (1994). Lviv: Chervona Kalina [in Ukrainian].
- Kyrychuk, M.G. (1995). *Volyn-Ukrainian land*. Lutsk: Superstition [in Ukrainian].
- Archive of the FVNC*. F. 1. Unit. vol. 114. P. 1 [in Ukrainian].
- Recorded by Larisa Bondar in the village Zhorana Lyuboml'sky district from Maria Vedents, 1924 AD.
- Falcon, V. (1995). *Folk legends and translations of Ukrainian Carpathians*. Kiev: Scientific Opinion [in Ukrainian].
- Archive of the FVNC*. F. 1. Unit 76. Ark. 1 [in Ukrainian].
- Archive of the FVNC*. F. 1B. Op. p. 30. P. 1 [in Ukrainian].
- Archive of the FVNC*. F. 1. Unit save 118. Arch. 1 [in Ukrainian].
- Archive of the PWNC*. F. 1A. Op. save 39. Ark. 1 [in Ukrainian].
- Zheleznyak, I.M. (Ed.). (1999). *Onomastics of Polissya*. Kiev [in Ukrainian].
- Grushevsky, M.S. (1992). *History of Ukraine-Rus* (Vol. 5). Kyiv [in Ukrainian].
- Kostomarov, M.I. (1994). *Slavic mythology*. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
- Bulashev, G.O. (1993). *The Ukrainian people in their legends, religious beliefs and beliefs*. Kyiv: Trust [in Ukrainian].
- Tkachuk, P. (1999). National composition of the population of Volyn (1897—1989 pp.). *National Minorities of the Right-Bank Ukraine: History and Modernity* (Pp. 31—35). Zhytomyr [in Ukrainian].
- Archive of the PWNC*. F. 1A. Op. sv. 51. Ark. 1 [in Ukrainian].
- Nulko, V.I. (1996). *Ethnic composition of the population of the Ukrainian SSR*. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Bagmet, M. (1994). *The problem of coverage of German settlements in Volyn. Volyn and Volyn foreign countries* (P. 120). Lutsk [in Ukrainian].
- The archive of the Punc*. F. 5. Od. zb. 3. Ark. 1 [in Ukrainian].
- Supernanskaya, A.V. (1984). *What is toponymy*. Moscow: Science [in Russian].
- Shutova, N.M. (1996). Anthroponomics and social context. *Problems of English Contextology, 3*, 131—135 [in Russian].
- Archive of the PWNC*. F. 1A. Op. save 35. Arc. 1 [in Ukrainian].
- Archive of the PVNC*. F. 1. Op. tab. 108. Ark. 1 [in Ukrainian].
- The archive of the PVNC*. F. 1A. Op. save 69. Ark. 1 [in Ukrainian].
- The archive of the PVNC*. F. 1A. Op. save 67. Ark. 1 [in Ukrainian].
- Poida, D.P. (1960). *Peasant movement on the Right-Bank Ukraine in post-reform period*. Dnipropetrovsk [in Russian].
- Daniluk, A. (1993). *Our Hut: An Ethnographic Essay on Traditional Police Housing*. Lutsk: Supermarket [in Ukrainian].
- Archive of the PWNC*. F. 1. Od. ab. 119a. Ark. 1 [in Ukrainian].
- Klimchuk, B.P., Lutsyshina, P.V., & Lazhnaya, Ya. (Eds.). (1997). *Euroregion Bug: Volyn region*. Lutsk: Red.-view. away Volyn Un-th [in Ukrainian].
- Archive of the PWNC*. F. 1. Unit save 119. Ark. 1 [in Ukrainian].
- Archive of the PWNC*. F. 1B. Op. save 56. Arc. 1 [in Ukrainian].
- Archive of the PVNC*. F. 1. Unit save 25. Ark. 1 [in Ukrainian].
- Archive of the PVNC*. F. 1A. Op. save 29. Arc. 1 [in Ukrainian].
- Archive of the PVNS*. F 1B. Op. save 63. Ark. 1 [in Ukrainian].
- Archive of the PVNS*. F 1. O. zb. 115a. Ark. 1 [in Ukrainian].